THE ISRAELITE PRESS
of Western Canada.
The only Jewish Newspaper

אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910. Phones: 55 409—52 213
Winnipeg Manitoba

די אפשאפונג פונ'ם אימיגראציע מיניסטעריום

די מעגלאכקייט וואס מיר האבן אנימלט פאראויסגעזעען, ווען מר. ראבערט פארק איז באזייטיקט געווארן פונ'ם פאסטן פון אימיגראציע מיניסטער און באשטימט געווארן צום סענאט, איז פארווירקלאכט געווארן, פרעמיער קינג האט אנאנסירט, אז דאס ספעציעלע אימיגראציע מיניסטעריום וועט אפגעשאפן ווערן, און דער אימיגראציע דעפארטמענט וועט ווערן א טייל פונ'ם איינהייטלעכן מיניסטעריום פון דעם נייעם מיניסטער, מר. קרעראר.

דער אימיגראציע/דעפארטמענט קערט זיך אזוי, אים צו דעם צוסטאנד אין וועלכן ער האט זיך געפונען פאר א צאל יאָרן, ביז מר. פארק איז געווארן דער מיניסטער פון אימיגראציע. — דאס הייסט, ער ווערט צוריק א דעפארטמענט פון קלענערער וויכטיקייט, וואס וועט אפציעל אנגעפירט ווערן פון נידעריקערע באאמטע, ווייל דער הויפט פונ'ם דעפארטמענט, מר. קרעראר, איז אפיציעל דער מיניסטער פון איינוואנדערער, און איז הויפטזאכלאך פארانטוואָרטלאך פאר דעם דאזיקן דעפארטמענט.

דער אמת איז, אז קיין גרויס אונטערשייד אין דער פארוואלטונג פונ'ם אימיגראציע דעפארטמענט וועט עס פאקטיש ניט מאכן, אונטער מר. פארקס פירערשאפט איז דער דעפארטמענט איך פארוואלטעט געווארן מער פון נידריקערע באאמטע, וואס זיינען, ווי מיר וויסן פון דערפארונג, ווייט פון צו זיין פריינט פון א גרעסערער אימיגראציע. און דער פאקט איז, אז דער דעפארטמענט אונטער מר. פארקס אפיציעלער פירערשאפט איז גע־ווען מער דערפאלגרייך אין זיינע אנשטריינגונגען צו באשטריינקען געוויסע קאטעגאריעס פון איינוואנדערונג, ווי אין זיין פארזוך צו דערמוטיקונג.

דאך איז מיט א דריי־פיר יאָר צוריק נאך אימיגראציע באטראכט געווארן אין דער קאנאדער עפנטלעכער מיינונג ווי איינע פון די עטלעכע וויכטיקסטע פראבלעמען פון לאנד. און די פרעסע האט קריטיקירט די רע־גירונג למאי זי פארנאכלעסיקט אזוי די פראגע, איבערלאזנדיק דעם אימיג־ראציע דעפארטמענט ווי א שכן אין אן אנדער מיניסטעריום אין אן א פיי־רער וואס זאל זיין פארانטוואָרטלאך פאר דעם דעפארטמענט, און בלויז פאר אים. מר. פארקס באשטימונג איז דאן באגריסט געווארן ווי א סימן, אז די רעגירונג האט באגריפן און אנערקענט די וויכטיקייט פונ'ם פראב־לעם פאר דער צוקונפט פון קאנאדע.

מר. פארק האט ניט בארעכטיקט די דערוואַרטונגען פון די, וואס האבן אנערקענט די וויכטיקייט פון א גרעסערער איינוואנדערונג. דאך האט מען זיין פאליטיק געקאנט נאך אנערקענען פאר זיינער א פערזענלאכער זאך, און מען האט געקאנט דערוואַרטן אז א גייער מיניסטער אויף דעם פאס־טען, מיט א פעסטערער און מער זעלבסטשטענדיקער פאליטיק, זאל פרייי־גען בעסערע רעזולטאטן.

מיט דער אפשאפונג פונ'ם אימיגראציע דעפארטפעל האט אבער די רעגירונג דערוויזן, אז זי באטראכט שוין מער ניט די אימיגראציע פראב־לעם פאר זייער א וויכטיקער. כאטש זי נויטיקט זיך אין נאך א פארטפעל כדי צו געבן א פאסטן אינ'ם קאבינעט צו נאך א פארשטייער פון דער איסט. איז ביי איר רעכט צו שאפן בעסער א נייעם פארטפעל פאר פישע־ריי־אייזדער דעם אימיגראציע פארטפעל. ווען מען זאל אפ־לייגן אן א זייט די אנדערע ניט וויכטיקע פאליטישע חשבונות און באלאנ־סירונגען פון דער רעגירונג, קומט עס אויס, אז זי באטראכט די פראגע פון פישערייען פאר א וויכטיקערן נאציאנאלן פראבלעם, ווי די פראגע פון אי־מיגראציע.

מערקווירדיק איז אויך, ווי די זעלבע פרעסע וואס האט נא דמיט א פיר יאָר צוריק אויסגעדריקט איר אומצופרידנהייט מיט דעם מינדערווערטיקן צושטאנד פונ'ם אימיגראציע דעפארטמענט, מאכט איצט א קליינעם וועזן פון דער נייער ענדערונג. עס זעט אויס אז די געזעלשאפטלאכע מיינונג אויף זי איז פארטראָטן דורך דער פרעסע, איז איצט א סך ווייניי־קער פאראינטערעסירט אין דער אימיגראציע פראגע, ווי מיט איינעם יאָ־רען צוריק, — אדער, ריכטיקער, זי איז פאראינטערעסירט מער אין דער באשריינקונג פון דער איינוואנדערונג, ווי אין איר דערמוטיקונג.

דאס דארף איינגעטלאך מיינען, אז אין דער באלדיקער צוקונפט קא־נען מיר ניט דערוואַרטן קיין ענדערונגען אין דער פאליטיק פון דער רעגי־רונג לטובת א גרעסערער אימיגראציע, נאך גיכער פארקערט.

דאך איז דא נאך איין וויכטיקער פאקטאר צו גונסטן פון א ברייט־טערער אימיגראציע פאליטיק, אדער, אמווייניקסטנס, קעגן א צו שטריינ־גער באשריינקונג פון דער איינוואנדערונג. דער אימיגראציע דעפארטמענט פאלט איצט אונטער'ן אויפזיכט פונ'ם איינזאמען מיניסטעריום, און דער דער־פאלג פון די איינזאמענס הייננט אין גאר א גרויסער מאס אפ אן אימיגראציע־פארן דערפאלג פון זיין וויכטיקסטן דעפארטמענט, וועט דער נייער איינזאמען מיניסטער אפשר זיין געזעווענען צו שיינקען אביסל מער אויפמערק־זאמקייט צו דער פראגע פון אימיגראציע.

מיר קאנען בלויז ווארטן אויף זעען.

שיקאגא אויפ'ן שוועל פון באנקראט

בעת דער נאטאריעלער מעיאר פון שיקאגא, ווילהעלם העיל טאמפסאן, מיט זיינע לייטענאנטן, האבן אנגעפירט א העפטיקן פאטריאטישן קאמפ־פ קעגן "קעניג דזשאָרדזש" און דעם "שעדלאכן בריטישן אינפלוס אויף אמע־ריקע", איז דערווייל די שטאט שיקאגא אלץ טיפער און טיפער געקומען אין חובות. איצט האט די שטאט ארום א פערטל ביליאן דאלאר חובות, און צאלט אין פראצענטן אליין זעכצן מיליאן דאלאר א יאָר.

עס איז דערגאנגען אזוי ווייט. אז די צווייטע רייכסטע שטאט אין דעם רייכסטן לאנד אין דער וועלט האט דא ניט לאנג צוגעהאט מיט וואס צו באצאלן דעם געהאלט צו די לערער פון די פאלקס־שולן. און האט ניט געקאנט באצאלן מענשן פאר רייניקן די גאסן פון שמוץ, שטעלנדיק אין גע־פאר די געזונטהייט פון דער באפעלקערונג. אין די אינטערעסן פון שיקאגא מיץ האט זי איצט אפגעזאגט איבער צוויי טויזנט שטאטיקע אנגעשטעלטע, — אריינגערעכנט 473 פאליציסטן!

און פאליציסטן באזונדערס, מיט מען געדיינקען, זיינען גאר א וויכטי־קער ענין אין שיקאגא, וואו רויבערייען און מארדן זיינען א געוויינלאכער טאג־טעגלאכער סדר־היום. ווי הילפלאז די פאליציי איז דארטן ניט קעגן די געגנסטערס, — אנדערע גלויבן נאך אז די פאליציי העלפט זיי אביסל אונ־טער. — פארט וועט די אפשוואכונג פון דער פאליציי אויף דעם דורכשניט־לאכן בירגער מאכן דעם איינדרוק פון גאר גרעסערער אומזיכערקייט קעגן דעם אפענעם באנדיטיזם וואס הערשט אין שטאט.

מען קאן זאגן מיט זיכערקייט, אז עס איז דער פאליטישער באנד־טיזם, די שרעקלאכע קאריפציע וואס פרעסט דורך שיקאגא דורך־און־דורך, וואס האט געשאפן די דאזיקע מערקווירדיקע לאגע, — דעם ערב באנקראט פון דער רייכער שטאט אין די הערשאפט פון גענגסטערזים אין שטאט. אזוי לאנג ווי די בירגער פון שטאט ווערן לאזן עס אזוי גיין, וועט די שטאט אלץ מער און מער דערגעענטערן זייך צום אפגרונט.

אבער די בירגער פון שיקאגא זיינען אפנים ציפרידן צו לאזן זיך פארריידן די ציין מיט מעיאר טאמפסאן פאטריאטישע לאזונגען. אין זיי־נען גרייט צו צאלן דעם פרייז פאר דעם דאזיקן מערקווירדיקן סארט פון "פאטריאטיזם"...

איבער אידישע שטעט און שטעטלאך אין פוילן

פון ארמוני

(ספעציעל פאר "דאס אידישע וואָרט")

דאכט זיך קיין איין לאנד אין דער וועלט וואו אידן לעבן, אין קאמפאקטע מאסן, פילט זיך ניט צווישן דער אר־דישער באפעלקערונג, אזא "האפנונגלאזיר־קייט" ווי ביי אידן אין פוילן. דער יאוש האט זיך פארקלוכן אומעטום. ביי אין שטאט, ביי אין שטעטל, אז אינטער־שייד פון די שיכטן, דער גרויסער מחה, דער קליין הענדלער, דער בעל מלאכה, איר קוקט זיי אלעמען אז דאס רוב פאר־ביטערטע און מוטלאזע. אין דאנד לינס אויף אלעמענס פנים'ער — חיונה, וואו נעמט מען אויס'ן טאג דורכצולעבן?

מיר איז לעעטנס אויסגעקומען מאכן א רייזע איבער פוילן, כ'האב באזוכט אלע גרעסערע און קלענערע אידישע שטעט און שטעטלאך און אומעטום האב איך זיך אנגעטראפן מיט'ן זעלבן טרוי־ער.

אט נעפינט זיך אין לאָדזש, די שטאט וועלכע טראגט אויף זיך דעם נאמען "דער פוילישער מאנטשעסטער", וואו אידן האב־בען אמאל גע'שמ'ט פאר גרויסע גבירים. דער גאנצער טוך־האנדל איז כמעט גע־לעגן אין אידישע הענט, אידישע פאבר־יקאנטן פון גרויסן פארנעם געווען. אין ביי היינטיקן טאג איז דאס אלץ אנדערש־געגאנגען. פיל האבן באנקראטירט, באר־אנגען זעלבסטמארד, יורדים געווארן אין דן ביסל נאך פארבליבענע האלטן זיך קוים און וויינען ניט וואס דער מארגנדר־מער טאג וועט זיי בריינגען.

— קומט, איך וועל אייך באווייזן וואס פון אידישע גרויס־האנדל איז געווארן, — זאגט מיר מיינער א פריינט, אינגער פון די רעדאקטארן פון א אידישער צייטונג אין מיר'לאזן אויף אויעך איבער דעם אר־דישן האנדלסצענטער.

די נאזאמייסקי נאס איז באקאנט צו יעדן איינעם וואס האט נאר אמאל באר־זוכט לאדז, יעדעס ווינקעלע איז געווע־פארלאדן מיט סחורה, וואו נאר א ביר האט ס געפירט צו גרויסע לאגערן פון טוך און לייוונס; פאר יעדער דורה האט מען געצאלט אין די גרויסע געלטער, אי־ניס בעסער, וואָרשע, באלאדזאַ, לעמ־בערג, קראקאָו, ווילנע און נאך פיל אנ־דערע, ווייט אין נאך פיל מ־אנ־דערע, ווייט אין נאך פיל אנ־דערע, מיר האבן זיך מעגלעך ארום מיט פולע לעפנגס פראנטסבורטע. וועקסלען און נאטע אפט פעלט אין שטוב אויף א שטיקל ברויט.

דאס איז אלץ נעווען וועגן די גרע־בערע שטעט; אין די קלענערע שטעט־לאך איז נאך ערגער. צענטראלקער פאמי־ליס לעבן דארט פון דער שטיצע. וואס זיי באקומען פון זייערע קרובים אויף יע־נער זייט יַם, יעדער טאג פירט ארויס פון שטעטל מענשן וואס באלאזן זייער היים אין לאזן זיך אויף נאס'ם באראט עמיג־רען די זעלבסטמארדן פון די אידישע סוחר־רוס.

אין לוים דער אינערלאכער פאליטיק פון דער מלוכה צום אידן האט געמוזט לוסען דערצו, אז דער אידישער סוחר זאל נאך פאנגען צאלן קיין שטיבלען, ווייניגדיק פון אין זייך נעדרוקט פון דעם פוילישן דורכגעדרונגען יעדער פערטער פאליאָ, אין פון דער אנדער זייט די קרעדיטן ווערכע די מלוכה באנק מיילט אויס, און די וועקסל דיסקאנטע, וואס פאר דעם פוי־לישן סוחר־אין פארא אין ווי עס קומט צום אידישן סוחר, דאן פעלט אויס געלט. מיט דעם פון דער רואינירונג פון דעם אידישן האנדל, צום אלעם ערשטן, האט זיך דאס אפגערופן אויס'ן קלענערן סו־חר, וועלכער האט געמוזט צאלן פאר ריסקאנטירן זיינע וועקסלען אין פריווא־טע תענס א סומע פון 3-4 און אפילו אפטמאל פינף אין זעקס פראצענט מא־נאטלאך, אז אזא וויכער פראצענט האט נעמוזט פירן דערצו, אז דער קלענערער האט אפגעשטעלט צאלן זיינע וועקסלען אין בטולא האט זיך אלס פועל יוצא פון דעם געגעבן וואלקען דער גרעסערער סו־חר, וואָרום, אז איר קוקט אריין אין תוך פון דעם אידישן האנדל אין פוילן, באר־מערקט איר אז דא איז א קענגרייך פון פאביר, אלץ גייט אויף וועקסלען, און ווען די קליינע סוחרים האבן געגומען פארן האבן זיי, נאנגעשלעפט אויף די גרעסערע, אזוי ארום פון יאָר נאך יאָר האט עס דערפירט צום טרויעריקן אידישן מצב וואס הערשט ביי היינטיקן טאג. "דער מאנטשעסטער" — לאָז, אין וועלך־כן עס זיינען פארהאנען פיל אידן, אזוי נידריגלאך.

אין ניס נאר לאדז איז ביי אזא צו־סטאנד: אין אנדערע שטעט איז אויך ניס בעסער. וואָרשע, באלאזאַ, לעמ־בערג, קראקאָו, ווילנע און נאך פיל אנ־דערע, ווייט אין נאך פיל אנ־דערע, ווייט אין נאך פיל אנ־דערע, מעדרעקן זיך מענשן ארום מיט פולע לעפנגס פראנטסבורטע וועקסלען און נאטע אפט פעלט אין שטוב אויף א שטיקל ברויט.

דאס איז אלץ נעווען וועגן די גרע־בערע שטעט; אין די קלענערע שטעט־לאך איז נאך ערגער. צענטראלקער פאמי־ליס לעבן דארט פון דער שטיצע. וואס זיי באקומען פון זייערע קרובים פון יענער זייט יַם, יעדער טאג פירט ארויס פון שטעטל מענשן וואס באלאזן זייער היים אין לאזן זיך אויף נאס'ם באראט עמיג־רען דורך. דער איינציקער ארט ביי היינטיקן טאג וואוהין עס ציט זיך עמיגראציע איז ארגענטינע און בראזיל.

— מיט די אויגן אין דער ווייטער וועלט אריין, וואוהין עס זאל ניט זיין, — דאס איז ביי היינטיקן טאג דער איינ־ציקער פון עשטוועדער אידן אין דער ציקער נעראנג פון עשטוועדער אידן אין די לייזינע שטעטלאך פון פוילן.

פיל שטארקער און ווייטאגדיקער איז אין דער מלוכה צום אידישן אין די לאנע פון די איזן אין די קרעפן גע־בוטן. דארט איז די אידישע באפעלקערונג ניט געווען קיין פארמעגלאכע: דאס רוב קליינע קרעמער און בעלי מלאכות. וואס האבן שטענדיק זיך געמאטערט אויפ'ן טאג חיונה, זיינען ביי היינטיקן טאג אינגאנצן צעבלוטן אן א שטיקל ברויט. פילע געווענען באלעבאטס זיינען גע־צוואונגען געווען אנצוקומען צו קצבה אבי־ניס אויסצוגיין פון הונגער.

איך געפין זיך אין ווילנע, די שטאט וואס איז א קוואל פון אידישער קולי־טור געשיכטע. אט די אמאל געווענענע גרויסע, לעבעדיקע ווילנע ווערט, וואס פון טאג צו טאג אלץ אריימער, און אר־מער, די גרויסע קולטור ארבעט וואס ווילנע פירט נאך אן צו היינטיקן טאג ווערט־ביסלאכווייז דער אפגעשוואכט פון די טאג־טעגלאכע דאגות וועגן א שטיקל ברויט.

נאר א דאנק די געביילטע עקשנים עק־וויסטירן נאך ביי היינטיקן טאג א ריי אידישע שולן אין וועלכע די לערער באר־קומען ניט חדשים לאנג קיין גראשן, און דאך טרעטן זיי ניט אפ פון זייער וויכטיקער ארבעט.

אט ווערט איצט אין ווילנע געבויט אן אינגענער בנין פאר דעם אידישן ווי־סענשאפטלאכן אינסטיטוט. איך האב באזוכט די איצטיקע צימערן פון דעם ווייסנשאפטלאכן אינסטיטוט, און בין מיט איבערראשט געווארן פון דער גרויס־סער קולטורעלער ארבעט וואס ווערט גע־טאן. אין אט דער קריטישער עקאנאמי־שער צייט וואס אידן לעבן דורך אין פוי־לן, אין אזא צייט וועגן די חחקות און נויט שרייט אריים פון יעדן ווינקעלע פון דעם אידישן לעבן, זאל מאנען אויפ־געבויט ווערן אן אינגענער בנין פאר'ן ווייסנשאפטלאכן אינסטיטוט, אזא עולא־בען פאך מאנען, מיר נאר אין דער גע־שיכטע, ווען יוחנן בן זכאי האט געבעטן ווערסוס הערשט א שטענדיקע געזעצלאכ־קייט און דערפאר לייגט זיך אויפ'ן שכל דעם מענשן אלץ ווייניגער פון אינ־דערמיניגן. וועלכע האלט אז דער פאקט אליין וואס דער מעניש אנערקענט זיך אלס אזעלכער וועלכער האט א פריי־ען ווילן, צייגט אונז, אז עס איז דא א בחירה חפשית. און אפילו אז מיר זאלן אנגענעמן אז דאס וואס מיר. דיינקען אז מיר האבן א פריען ווילן איז ניט ווי א אילוזיע, און אז אין דער אמת'ן איז דער לעצטער סך הכל פאראויס באר־שטימט אין אלע אונזערע האנדלונגען, און דיינקען, קאן מען אבער פארט באר־מערקן אין דעם פראצעס פון אונזער באר־וואוסטזיין איינדער ער אינטערוואַרפט זיך דעם לעצטן באשלוס — מדרגות פון אונטערוואַרפונג. אט די מדרגות אליין וואלטן שוין אונז איבערצייגט אז אפליי־קענען אינגאנצן דעם ווילן קאן מען ניט. עס ווערט איך אנגעוויזן אז דאס גאנ־צע מאראלישע לעבן פון מענשן וואלט ניט געהאט קיין שום ווערדע ווען. מען זאל אפלייקענען בחירה חפשית, מאראלי־טעט איז אומעגלאך אן פריען ווילן.

פון דער אנדער זייט קומט די טעא־ריע פון דעטערמיניזם און זאגט אז ערשט־טענס, אז דער מענש א טייל פון דעם גענאטיווע עכטערס. די פאזיטיווע מיי־נונגען וועגן א בחירה חפשית ווערן אויסגעגאנגען ביי דער טעאריע פון אינ־דערמיניזם. וועלכע האלט אז דער פאקט אליין וואס דער מענש אנערקענט זיך אלס אזעלכער וועלכער האט א פריי־ען ווילן, צייגט אונז, אז עס איז דא א בחירה חפשית. און אפילו אז מיר זאלן אנגענעמן אז דאס וואס מיר. דיינקען אז מיר האבן א פריען ווילן איז ניט ווי א אילוזיע, און אז אין דער אמת'ן איז דער לעצטער סך הכל פאראויס באר־שטימט אין אלע אונזערע האנדלונגען, און דיינקען, קאן מען אבער פארט באר־מערקן אין דעם פראצעס פון אונזער באר־וואוסטזיין איינדער ער אינטערוואַרפט זיך דעם לעצטן באשלוס — מדרגות פון אונטערוואַרפונג. אט די מדרגות אליין וואלטן שוין אונז איבערצייגט אז אפליי־קענען אינגאנצן דעם ווילן קאן מען ניט. עס ווערט איך אנגעוויזן אז דאס גאנ־צע מאראלישע לעבן פון מענשן וואלט ניט געהאט קיין שום ווערדע ווען. מען זאל אפלייקענען בחירה חפשית. מאראלי־טעט איז אומעגלאך אן פריען ווילן.

פון דער אנדער זייט קומט די טעא־ריע פון דעטערמיניזם און זאגט אז ערשט־טענס, אז דער מענש א טייל פון דעם גענאטיווע עכטערס. די פאזיטיווע מיי־נונגען ווערן אויסגעגאנגען אז דאס גאנ־צע מאראלישע לעבן פון מענשן וואלט ניט געהאט קיין שום ווערדע ווען. מען זאל אפלייקענען בחירה חפשית. מאראלי־טעט איז אומעגלאך אן פריען ווילן.

פון דער אנדער זייט קומט די טעא־ריע פון דעטערמיניזם און זאגט אז ערשט־טענס, אז דער מענש א טייל פון דעם גענאטיווע עכטערס. די פאזיטיווע מיי־נונגען ווערן אויסגעגאנגען אז דאס גאנ־צע מאראלישע לעבן פון מענשן וואלט ניט געהאט קיין שום ווערדע ווען. מען זאל אפלייקענען בחירה חפשית. מאראלי־טעט איז אומעגלאך אן פריען ווילן.

אין דער ווייסנשאפטלאכער אעלט אבער זיינען אויך דא א סך חלוקי־דעות וועגן דער דאזיקער פראגע. פאזיטיווע און נעג